

หอสมุดกลาง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Barcode.....

เลขเรียกหนังสือ.....

หนังสืออ้างอิง ใช้เฉพาะในห้องสมุดเท่านั้น

รูปแบบและลีลาการเกี้ยวนางของหนุมาน

THE TYPE AND MOVEMENT IN LOVEING OF HANUMAN

loveing

หนังสืออ้างอิง
ใช้เฉพาะในห้องสมุด

นางสาวนริสา	วรสระริน
นายบัญชา	คำฝอย
นายศิลป์ิน	ทองอร่าม
นายนนทเดช	สุขสุภาพ
นางสาวสุกัญญา	อารยะทรงศักดิ์
นางสาวศรัณยา	ชื่นวัฒนา
นางสาวศิริพรรณ	ภูบ่า
นางสาวอัญชลี	สุขสุกรี
นายโสธรส	พันทวี

ศิลปนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต (ต่อเนื่อง)

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทยศึกษา ภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา

คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ปีการศึกษา 2543

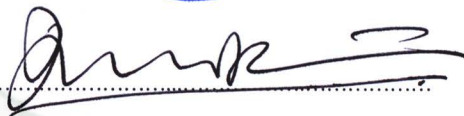
คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ อนุมัติให้นับศิลปนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต (ต่อเนื่อง)

อาจารย์นิพนธ์ เดชะชาติ วท.บ., M.A.

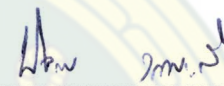
คณบดีคณะศิลปศึกษา

คณะกรรมการสอบศิลปนิพนธ์

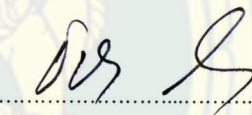
นพรัตน์ หวังในธรรม ศษ.บ.

ประธานกรรมการ

นิลวรรณ วรรณะที ศษ.บ., กศ.ม.

กรรมการ

ชนัย วรรณะที กศ.ม.

กรรมการ

ผู้ควบคุมศิลปนิพนธ์

เกษม ทองอร่าม ศษ.บ.

กรรมการ

เปรมใจ เพ็งสุข ศษ.บ.

กรรมการ

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องรูปแบบและลีลาการเกี่ยวนางของหนุ่มานมีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษา รูปแบบและลีลาการเกี่ยวนางชุดชาวยาวยุบุตร โดยศึกษาเฉพาะบทบาทหนุ่มาน และนางทั้ง 6 นาง ได้แก่ นางบุษมาลี นางเบญกาย นางสุพรรณมัจฉา นางวานรินทร์ นางมณโฑ และนางสุวรรณกันยุมา ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยศึกษาความรู้จากเอกสาร บทพระราชนิพนธ์ บทประพันธ์ บทละคร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการวิจัยภาคสนามซึ่งทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและนำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา

จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและลีลาการเกี่ยวนางของหนุ่มานกับนางทั้ง 6 นั้น มี ลักษณะรูปแบบประเภทเดียว คือการนั่งเกี่ยว กล่าวคือใช้กระบวนท่ารำในเพลงโลม เช่น เขยมือเดียว สองมือ และเขยคาง เป็นต้น หากแต่จะแตกต่างกันในเรื่องของลีลา ซึ่งจะดูจากนิเวศสถาน ลักษณะของตัวนาง ตลอดจนลักษณะของหนุ่มานด้วย ดังเช่น ตัวนางที่มีนิเวศสถานอยู่ในน้ำ ผู้แสดง เป็นหนุ่มานจะใช้ลีลาในท่า “สำลักน้ำ” หากแต่ถ้าตัวนางมีนิเวศสถานอยู่บนบก หนุ่มานนั้น ก็จะใช้ท่า “จับแมลงวัน” แทน โดยทั้งนี้ยังมีข้อจำกัดของลักษณะลึงอีกด้วย เช่น ลึงโล้น สามารถ จะทำกิริยา ลูกลึง ชุกชน สามารถกระโดดขึ้นลงจากเตียง นอกจากนี้ยังมีการเขยคางนอนหนุนคอก ตัวนาง หากแต่ถึงยอจะไม่มีกิริยาเช่นนี้ ทั้งนี้มองจากความสง่างามของตัวละครที่มีเครื่องทรงสูงศักดิ์ หรือป้องกันการเกิดอุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นขณะเกี่ยวกัน

นอกจากนี้ยังพบว่า หนุ่มานเมื่อแปลงเป็นทศกัณฐ์และเกี่ยวนางมณโฑนั้น รูปแบบ การเกี่ยวจะเป็นไปในรูปแบบของยักษ์ หากแต่สอดแทรกท่วงท่าของลึงเข้าไป เช่น การหยอก เกา เข้าอก ลงไปเพื่อสื่อให้ผู้ดูเข้าใจ ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมไว้ซึ่งรูปแบบและลีลาการเกี่ยวนางแก่ ผู้สนใจศึกษาวิธีการเกี่ยวนางของหนุ่มานต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ศิลปนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีจากความช่วยเหลือของอาจารย์เกษม ทองอร่าม ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำ ข้อมูล ตลอดจนข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่องานศิลปนิพนธ์ อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม อาจารย์วิโรจน์ อยู่สวัสดิ์ อาจารย์เปรมใจ เพ็งสุข ที่ให้ความอนุเคราะห์ ในด้านการแสดง อาจารย์ชนัย และอาจารย์นิลวรรณ วรรณะสี และ อาจารย์อุษา สบถุภย์ ที่ช่วยเหลือ ในด้านข้อมูลและชี้แนะข้อบกพร่องต่าง ๆ อาจารย์วีรชาติ สังคมาลัย ที่อนุเคราะห์ในด้านดนตรี คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาให้สัมภาษณ์และ ชี้แนะแนวทางที่ดีให้กับผู้ทำการวิจัย ขอขอบพระคุณอาจารย์จากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์และ อาจารย์จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ขอขอบคุณ นักศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และนักศึกษา นักเรียน จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ที่สละเวลาอันมีค่ามาร่วมฝึกซ้อม ตลอดจนร่วมแสดง และขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนร่วมทำให้ศิลปนิพนธ์ เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

อนึ่งในการทำศิลปนิพนธ์นี้มีอุปสรรคมากมายทุก ๆ ด้าน หลายครั้งที่หมดซึ่งกำลัง ทั้งกายและใจ ท้อต่องานและปัญหาที่เกิดขึ้น แต่ปัญหาทุก ๆ อย่างย่อมมีทางแก้ไข ขอขอบคุณผู้ที่เป็นกำลังใจ และเป็นแรงผลักดันจนทำให้งานศิลปนิพนธ์สำเร็จไปด้วยดี แรงใจที่สำคัญคือบิดา มารดา อาจารย์ เพื่อนและบุคคลรอบข้างที่สร้างพลังกำลังใจให้กับคณะผู้ทำการวิจัย ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ขอขอบพระคุณบิดา มารดา ที่สนับสนุนในด้านการเงินจนสำเร็จการศึกษา

หากศิลปนิพนธ์เล่มนี้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่ทำการศึกษาต่อไป ขอขอบคุณความดีทั้งหมด ที่เกิดขึ้นให้กับทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำศิลปนิพนธ์เล่มนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
- ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่องที่ต้องการศึกษา.....	1
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
- ขอบเขตของการวิจัย.....	3
- วิธีดำเนินการวิจัย.....	3
- นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2 ประวัติหนุมาน.....	5
- กำเนิดหนุมาน.....	5
- บทบาทของหนุมาน.....	6
- ลักษณะอุปนิสัยของหนุมาน.....	9
3 รูปแบบและลีลาการเกี้ยวนางของหนุมาน.....	11
- รูปแบบของการเกี้ยวนางของหนุมาน.....	11
- ลีลาการเกี้ยวนางของหนุมาน.....	11
- ประวัติตัวละครทั้ง 6 นาง และวิธีการเกี้ยว.....	12
นางบุษมาลี.....	13
นางเบญกาย.....	15
นางสุพรรณมัจฉา.....	19
นางวานรินทร์.....	22

นางมณโฑ.....	25
นางสุวรรณกัณฐมา.....	28
4 รูปแบบการแสดงชุดชายาวยุบุตร.....	31
- แนวคิด.....	31
- บทที่ใช้ในการแสดง.....	32
- เพลงใช้ประกอบการแสดง.....	41
- การแต่งกาย.....	43
5 สรุป และ ข้อเสนอแนะ.....	53
บรรณานุกรม.....	56
ภาคผนวก	57
ประวัติผู้เขียน.....	61

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	นางบุษมาลี.....	12
2	ท่าเขยคาง.....	14
3	นางเบญกาย.....	15
4	ท่าจับแมลงวัน.....	17
5	นอนหนุนตัก.....	18
6	นางสุพรรณมัจฉา.....	19
7	ท่าสำลัคน้ำ.....	21
8	นางวานรินทร์.....	22
9	การเกี่ยวระหว่างนางวานรินทร์กับหนุมานแปลง (มานพ).....	24
10	นางมณโฑ.....	25
11	การเกี่ยวระหว่างนางมณโฑกับหนุมานแปลง (ทศกัณฐ์).....	27
12	นางสุวรรณกัณธุมา.....	28
13	ท่ากล่อมไหล่.....	29
14	นางบุษมาลีกับหนุมาน.....	30
15	นางเบญกายกับหนุมาน.....	35
16	นางสุพรรณมัจฉากับหนุมาน.....	36
17	นางวานรินทร์กับหนุมานแปลง (มานพ).....	37
18	นางมณโฑกับหนุมานแปลง (ทศกัณฐ์).....	38
19	นางสุวรรณกัณธุมากับหนุมานทรงเครื่อง.....	39
20	หนุมานกับนางทั้งหก.....	40
21	เครื่องแต่งกายหนุมาน.....	43
22	เครื่องแต่งกายหนุมานทรงเครื่อง.....	44
23	เครื่องแต่งกายทศกัณฐ์.....	45
24	เครื่องแต่งกายมานพ.....	46
25	เครื่องแต่งกายนางบุษมาลี.....	47

26	เครื่องแต่งกายนางเบญกาย.....	48
27	เครื่องแต่งกายนางสุพรรณมัจฉา.....	49
28	เครื่องแต่งกายนางวานรินทร์.....	50
29	เครื่องแต่งกายนางมณโฑ.....	51
30	เครื่องแต่งกายนางสุวรรณกัณฐมา.....	52

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มีหลักฐานเชื่อได้ว่ามนุษย์ได้มีชีวิตอยู่และได้กระทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่บนพื้นโลกเป็น เวลาประมาณกว่าห้าแสนปีมาแล้ว ตลอดระยะเวลาเหล่านั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งทางด้าน วิวัฒนาการ ด้านร่างกาย และศิลปวัฒนธรรม ซึ่งร่องรอยเหล่านั้นยังคงเหลือไว้เป็นหลักฐาน ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ และการที่มนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์ได้รวมกลุ่มกันอยู่เป็นกลุ่มสังคม จึงได้ร่วมกันสร้าง ผลงานขึ้นเป็นศิลปะประจำกลุ่มสังคมของตน และขยายกลุ่มสังคมให้กว้างขวางขึ้น จึงกลายเป็นชาติ ดังนั้นลักษณะที่แสดงออกในด้านศิลปกรรมของมนุษย์เหล่านั้นจึงเป็นลักษณะของศิลปะประจำชาติ ไปด้วย (จิรพันธ์ สมประสงค์. 2524 : 5)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่เจริญด้วยศิลปวัฒนธรรม อันประกอบไปด้วยขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนจารีตอันเป็นแบบแผนของไทย ซึ่งแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่ได้ สืบทอดต่อกันมาแต่ครั้งโบราณกาล หนึ่งในเอกลักษณ์ของชาติไทยได้แก่ศิลปะการแสดงโขน ซึ่งเป็น มหานาฏกรรมที่มีศิลปะเป็นแบบฉบับชนิดหนึ่งของไทย (ธนิต อยู่โพธิ์. 2511 : 23) เรื่องที่นิยม นำมาแสดงได้แก่เรื่องรามเกียรติ์ อันเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ของ ทั้งสองรัชกาลนี้มีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ดังที่นายธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือโขนว่า เหตุที่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ด้วยมีพระราชประสงค์ จะทรงรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่นั้นกุมกันเข้าเป็นเรื่อง รักษาไว้ให้เป็นแบบฉบับ สำหรับบ้านเมือง (ธนิต อยู่โพธิ์. 2511 : 90) แต่พระราชประสงค์ของ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต้องการให้ใช้เป็นบทสำหรับเล่นละคอน

(ธนิต อยู่โพธิ์. 2511 : 93) ด้วยเหตุนี้เป็นผลให้บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ใน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้รับความนิยมและนำไปถ่ายทอดเป็นการแสดง ไม่ว่าจะเป็น รูปแบบการดำเนินเรื่อง หรือ แม้แต่บทบาทของตัวละคร ตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ที่สำคัญ แบ่งออกเป็นสี่ประเภท ได้แก่ พระ นาง ยักษ์ และลิง โดยเฉพาะตัวลิงผู้ที่มีบทบาทจนอาจกล่าว ได้ว่าเป็นตัวละครที่สำคัญที่สุดในเรื่องรามเกียรติ์คือ “หนุมาน” เป็นยอดวานรที่มีความสามารถ

สู้รบกับบรรดายักษ์ที่ว่าร้ายทั้งหลายได้ เป็นยอดทหารทั้งปวง เป็นข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ เป็นยอดนักรักที่มีความสามารถ (ทรงวิทย์ คลประสิทธิ์. 2522 : 3) และจากการศึกษาเอกสารและวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ กอปรกับการสัมภาษณ์ ผู้ทรงความรู้ในการแสดงโขน พบว่าบทบาทของหนุมานในด้านความเป็นยอดทหาร เป็นข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ได้มีผู้ศึกษาไว้บ้างแล้ว ยังขาดแต่การศึกษาประวัติของหนุมานในเชิงของความเป็นนักรัก ว่ามีรูปแบบและวิธีการเช่นไร ความเป็นนักรักของหนุมานปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งได้ทรงกล่าวไว้ว่าหนุมานมีภรรยาถึงหกนางด้วยกันจากการไปปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมายจากพระราม ภรรยาทั้งหกนางประกอบด้วย

1. นางบุษมาลี
2. นางเบญจกาย
3. นางสุพรรณมัจฉา
4. นางวานรินทร์
5. นางมณฑา
6. นางสุวรรณกัณฐิกา

แต่นางล้วนแล้วแต่มีนิวาสสถานที่แตกต่างกัน บ้างก็อาศัยอยู่บนบก บ้างก็อาศัยอยู่ในน้ำ

ดังนั้น กลุ่มผู้วิจัยจึงมีความสนใจใคร่ที่จะศึกษาบทบาทความเป็นนักรักของหนุมานกับภรรยาทั้งหกนาง ว่าจะมีรูปแบบการเกี้ยวนาง และลีลาการเกี้ยวนางเป็นเช่นไร เพื่อนำผลสรุปที่ได้จากการวิจัยนำไปถ่ายทอดให้เป็นแบบแผนต่อไป นอกจากนี้ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยจะได้เป็นแนวคิดในการประดิษฐ์ชุดการแสดงที่ชื่อว่า “ชาวยาวายุบุตร” อันเป็นชุดการแสดงเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้เห็นรูปแบบการเกี้ยวและลีลาการเกี้ยวของหนุมาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ต้องการศึกษารูปแบบและลีลาการเกี้ยวนางของหนุมาน
2. เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการประดิษฐ์ การแสดงชุด

ชาวยาวายุบุตร

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัย มุ่งศึกษารูปแบบและลีลาการเกี่ยวนางของหนุมาน และศึกษาในบทบาทของตัวนางทั้งหกตัว คือนางบุษมาลี นางเบญจกาย นางสุพรรณมัจฉา นางวานรินทร์ นางมณโฑ และนางสุวรรณกัณธมา เฉพาะในบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มผู้วิจัยดำเนินการวิจัยใน 2 ลักษณะดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ศึกษาจากเอกสาร บทพระราชนิพนธ์ บทประพันธ์ บทละคร สติติการแสดงโขน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำความรู้ที่ได้ทั้งหมดมาประมวลและทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ นำผลที่ได้มาสรุปในเชิงพรรณนา

2. วิจัยภาคสนาม

จากการสัมภาษณ์โดยทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิดังต่อไปนี้

1. อาจารย์จาตุรงค์ มนตรีศาสตร์
2. อาจารย์สมศักดิ์ ทัดติ
3. อาจารย์ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว
4. อาจารย์นิวัต สุขประเสริฐ
5. อาจารย์วิโรจน์ อยู่สวัสดิ์

นิยามศัพท์เฉพาะ

- หนุมานเป็นชื่อทหารเอกของพระรามอยู่ในเรื่องพระรามเกียรติ์ มีรูปร่างลักษณะเป็นลิงผู้มีกายสีขาว พร้อมทั้งอิทธิฤทธิ์สูงส่ง
- บุษมาลี เป็นชื่อของนางฟ้าที่ถูกพระอิศวรสาปให้ลงมาบอกทางหนุมานที่เมืองมายัน เพื่อช่วยเหลือนางสีดา ตอนสืบมรรคาในเรื่องรามเกียรติ์
- เบญจกาย เป็นชื่อบุตรของพิเภกกับนางตรีชฎา สืบเชื้อสายยักษ์ มีศักดิ์เป็นหลานทศกัณฐ์ ในเรื่องรามเกียรติ์
- สุพรรณมัจฉา เป็นชื่อบุตรของทศกัณฐ์กับนางปลา มีรูปร่างท่อนบนเป็นมนุษย์ และท่อนล่างเป็นปลา อาศัยอยู่ในน้ำในเรื่องรามเกียรติ์

- วานรินทร์ เป็นชื่อของนางฟ้าที่ถูกพระอิศวรสาปให้ลงมาคอยบอกทางให้หนุมานที่ถ้ำอังกาส ในเรื่องรามเกียรติ์
- มณโฑ เป็นชื่อชายาของทศกัณฐ์ในเรื่องรามเกียรติ์
- สุวรรณกัณยามา เป็นชื่อชายาของอินทรชิต
- รูปแบบการเกี่ยว กระบวนท่ารำที่กำหนดขึ้นประกอบการเกี้ยวนางของหนุมาน
- ลีลาการเกี่ยว กระบวนท่ารำที่แทรกเข้าไปทำให้ท่าทะนั้นงดงามและเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงการเกี้ยวนางที่แตกต่างกันตามนิวาสถาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. รูปแบบและลีลาการเกี้ยวนางของหนุมาน
2. นำแนวคิดพื้นฐานและความรู้มาประดิษฐ์เป็นการแสดงชุดชาวยาวายุบุตร

